

Faculty of
Psychology and
Educational Sciences
"Ovidius" University
of Constanta, Romania

BLACK SEA JOURNAL OF PSYCHOLOGY

www.bspsychology.ro

9 772068 464001

The effects of divorce on children and the role of the social worker

Adina- Marina Strugariu¹, Marinela Carmen Grigore²

Independent researcher Romania¹ Ovidius University of Constanta, Romania²
adinastrugariu@yahoo.com marinelagrigore@yahoo.com

Abstract. The paper presents the main theoretical aspects on the effects of parental divorce on children, analyzing them in terms of involvement of specialists in social work and understanding the changes in psycho-behavioral, emotional, school and physical areas.

Keywords: family, divorce, attachment, separation, marital conflict, emotional abuse

1. Introducere

Familia, este unul dintre cele mai răspândite tipuri de grupuri sociale. Orice individ, dacă este întrebat, ar putea spune ce este o familie, pentru că fiecare om a avut de-a face în decursul vieții sale cu familiei, fie că este vorba de familia în care s-a născut, de propria lui familie sau de familiile din comunitatea în care trăiește. (Mihăilescu, 2003).

Din perspectivă sociologică, familia poate fi definită ca un grup social constituit pe baza relațiilor de căsătorie, consanguinitate și rudenie, membrii grupului împărtășind sentimente, aspirații și valori comune. Din această perspectivă, familia este un grup primar în care predomină relațiile directe, informale, nemediate. Calitatea de grup primar nu semnifică absența normelor și reglementărilor. Dimpotrivă, familia este unul dintre grupurile primare cu cea mai mare încărcătură normativă. (Mihăilescu, 2003).

Din perspectivă juridică, familia este un grup de persoane între care s-a instituit un set de drepturi și obligații, reglementat prin norme legale. Aceste norme se referă la modul de încheiere a căsătoriei, stabilirea paternității, drepturile și obligațiile soților, relațiile dintre părinți și copii, modul de transmitere a moștenirii etc. Din perspectivă juridică, familia este un grup formal, reglementat prin legi și alte acte normative.

Familia constituie unitatea fundamentală a societății și mediul natural pentru creșterea și bunăstarea copilului. Fiecare societate are un anumit sistem familial de reglementare a relațiilor dintre bărbații și femeile de vârstă matură și dintre aceștia și copii.

Familia este și se comportă ca matrice de viață fundamentală pentru existența și formarea personalității copilului, ca mediu educativ determinant, dar și ca sursă de dezadaptare și comportament deviant al copilului; din păcate, poate constitui o sursă de influență negativă. Familia constituie cel dintâi și cel mai important context de viață cu un rol deosebit în socializarea copilului.

Un cuplu separat prin divorț nu mai este o familie, întrucât nu mai îndeplinește funcțiile definitorii esențiale ale familiei. Totuși, separarea celor doi parteneri în menajuri diferite nu semnifică încetarea oricăror raporturi juridice între ei. În cazul în care partenerii care divorțează au copii, între ei continuă să existe anumite raporturi juridice privind încredințarea copiilor unuia dintre soți, obligațiile celuilalt soț pentru sprijinul financiar al copiilor minori, dreptul de vizită etc. Perspectivele sociologică și juridică se completează reciproc deoarece, în unele situații, perspectiva sociologică poate conduce la modificarea perspectivei juridice și, implicit, la schimbarea reglementărilor legale privind familia (Mihăilescu, 2003).

Divorțul reprezintă o problemă de actualitate cu multiple implicații psihologice și sociale ce afectează din ce în ce mai multe cupluri. Cauzele care duc la divorț sunt multiple, iar efectele divorțului sunt cu atât mai grave deoarece copiii sunt cei care suferă cel mai mult în acest proces.

2. Divorțul și implicațiile sale psiho-sociale

Divorțul, ca factor psiho-social, implică nu doar indivizii legați strict prin căsătorie, ci este un fenomen care are implicații directe asupra societății și membrilor unei societăți. Mai mult de atât, în ultimul timp s-au înregistrat creșteri spectaculoase privind numărul de divorțuri. (Sillamy, 1996).

Din punct de vedere societal și individual, divorțul este un fenomen ambivalent: el rezolvă o serie de dificultăți (înlăturarea conflictelor și tensiunilor familiale, atenuază traumatizarea copiilor ca urmare a disputelor dintre părinți), dar creează și altele noi (stres psihic, dificultăți economice etc.).

Divorțul ridică probleme și dificultăți puternice pentru parteneri, afectând stabilitatea căsătoriei și antrenând după sine multiple efecte demografice și sociale negative. Dezorganizarea familiei prin divorț împiedică o perioadă mai mult sau mai puțin îndelungată pe adulți și în permanență pe copil să primească sprijinul emoțional și securitatea atât de necesare unui echilibru și dezvoltării armonioase a personalității. Conform legii, căsătoria se poate desface prin divorțul pronunțat de instanța judecătorească. (Irimescu, 2004).

Divorțul reprezintă un fenomen psiho-social complex privit ca forma finală a desfacerii vieții conjugale, ce modifică viața partenerilor și a descendenților acestora. Când începem să discutăm despre divorț trebuie să ținem cont de faptul că el nu este un simplu eveniment, ci un proces adesea traumatizant. El antrenează tensiuni, conflicte, frustrări și insatisfacții ale căror efecte se prelungesc dincolo de pronunțarea instanței judecătorești. Ca ultima etapă în cadrul unui proces de erodare și disoluție a cuplului familial, divorțul mai este definit ca modalitate prescrisă social și legal de disoluție a căsătoriei (Ciupercă, 2000).

Așadar divorțul reprezintă polul opus al căsătoriei, aceasta fiind înțeleasă ca modalitate acceptată la nivel social prin care două sau mai multe persoane constituie o familie. Căsătoria

poate comporta un aspect juridic (sanționare formală de către o instituție legitimă a uniunii maritale) și un aspect religios (sanționare formală, prin sacralizare, de către o instituție religioasă legitimă a uniunii maritale). Plecând de la acest punct, este ușor de făcut asocierea dintre stabilitate, moralitate, armonie și echilibru - ca elemente observate când vorbim de căsătorie - și polul opus acesteia, adică instabilitate, dezechilibru și chiar imoralitate, când vorbim de divorț (Ilut, 2005).

2.1. Cauze ale divorțului:

Dacă ne referim la valoarea familiei constituită recent din tineri care activează în diverse domenii, se poate aprecia că aspectele negative încep cu mici neînțelegeri sau lipsă de afectivitate și se sfârșesc cu divorț, abandon familial, și altele. (Mihailescu, I., 1999).

Cauzele principale de divorț conform lui Mihailescu I. sunt:

- Insuficienta pregătire pentru viața de familie a viitorilor soți;
- Insuficienta cunoaștere reciprocă a soților;
- Concepții diferite în legătură cu condițiile materiale, sociale și buget familial;
- Concepții diferite, cu privire la relațiile de familie;
- Nefolosirea judicioasă a timpului liber și a modului de realizare a unor probleme cu caracter extraprofesional;
- Comportarea necorespunzătoare a unuia, sau a ambilor soți, în privința relațiilor de familie (legături extraconjugale, alcoolism, brutalități, părăsirea domiciliului, alungarea din locuință);
- Manifestări antisociale a unuia dintre soți;
- Diferența mare de vârstă;
- Diferențe mari, ca nivel de instruire;
- Boli incurabile, ale unuia dintre soți;
- Influența mediului exterior al familiei;
- Căsătorii încheiate din interes, în scopul obținerii de bunuri materiale și bani;

2.2. Efectele divorțului asupra copiilor din perspectiva atașamentului și separării

În concepția lui J. Bowlby, atașamentul reprezintă acea formă de comportament prin care un individ se plasează și menține proximitatea față de o altă persoană pe care o consideră a fi mai capabilă de a se confrunța cu dificultățile vieții. Acest comportament este mai evident în situațiile în care individul este vulnerabil, caută îngrijire și confort și este întreținut de răspunsul și atitudinea persoanei față de care se manifestă atașamentul, care manifestă sensibilitate, disponibilitate față de problemele întâmpinate de către individ, conferindu-i acestuia un sentiment general de securitate și încredere.

Deși acest comportament este mai evident în copilărie, el poate fi observat de-a lungul întregii vieți a unei persoane, mai ales în situațiile de criză existențială pe care le traversează aceasta, fiind considerat o parte integrantă a naturii umane și având ca funcție biologică aceea de a proteja și de a asigura supraviețuirea unei ființe.

Atașamentul are un caracter dinamic, apare, se formează, atinge apogeul în anumite condiții ale copilăriei, se poate deteriora sub incidența unor factori, slăbește și chiar dispare, odată cu dispariția persoanei atașante.

Cercetările au demonstrat că un atașament securizant la vârsta de un an este bază pentru explorările viitoare și dezvoltarea unei personalități mature în perioada preșcolară, copiii fiind mai curioși, mai curajoși, mai independenți, cu competențe cognitive și sociale substanțial superioare celor cu atașament nesecurizant.

J. Bowlby și M. Ainsworth au identificat următoarele tipuri de atașament:

Atașamentul securizant: dacă pe parcursul primilor ani de viață, copilul se simte satisfăcut de răspunsurile/reacțiile adultului la comportamentele pe care le dezvoltă, atunci se va structura un tip de atașament securizant, care corespunde cu ceea ce Erickson denumește încredere. Acest tip de atașament este prezent în 60-70% dintre cazuri și se reflectă în comportamentul copilului prin autonomie, siguranță și încredere în relațiile cu adulții.

În condițiile existenței unui atașament puternic se formează oameni stabili din punct de vedere psiho-emoțional, puternici în fața încercărilor vieții, ușor adaptabili exigențelor, competenți și responsabili în asumarea obligațiilor familiale și profesionale.

Atașamentul nesecurizant: dacă pe parcursul primilor ani de viață copilul nu se simte securizat de răspunsurile/reacțiile adulților la comportamentele pe care le dezvoltă atunci se va structura un tip de atașament denumit anxios, care corespunde lipsei de încredere sau un atașament evitant.

Au fost identificate 2 sub-tipuri de atașament nesecurizant:

-atașamentul nesecurizant-anxios: copilul este anxios, opune rezistență, prezintă teamă în relațiile noi, aparent lipsit de curiozitate, prezintă teamă de separare.

-atașamentul nesecurizant-evitant: copilul prezintă comportamente de explorare, nonimplicare afectivă, acceptă cu ușurință separarea de părinte/adult.

Atașamentul nesigur-ambivalent: datorită lipsei unei relații normale cu părinții, lipsei de afecțiune, de dragoste părintească, copilul manifestă un comportament caracterizat de atitudini conflictuale și contradictorii, care pot fi: secvențiale (se joacă și este fericit iar în următorul moment începe să plângă și să fie furios) sau simultane (zâmbește și este agresiv). (Giurgiu L., 2015).

Copilul se atașează de persoanele cu responsabilități de îngrijire, indiferent de felul în care este tratat. Atașamentul se formează în copilărie, mai întâi față de părinți și se dezvoltă în cursul vieții prin intermediul relațiilor cu alte persoane. Capacitatea de a acorda și de a căuta protecție este una din principalele caracteristici ale unei funcționari sănătoase. Legăturile afective securizante din copilăria mică, copilărie și adolescența de mai târziu determină interesul copilului de a fi deschis spre nou, de a explora.

Anxietatea de separare se manifestă prin faptul că, copilul refuză despărțirea temporară/definitivă. El manifestă un comportament distorsionat, cu simptome care fac integrarea socială și participarea la sistemul de educație foarte dificile. Refuză să meargă la școală, are un somn agitat, coșmaruri, prezintă simptome precum: palpitații, dificultăți de respirație, transpirării, dureri de cap și de stomac, febră, vărsături, scaune diareice, teamă nejustificată etc.

Alți factori, precum mutatul într-o zonă nouă, decesul cuiva drag, plecarea la muncă a părinților în străinătate sau separarea acestora, pot cauza copilului un comportament anxios, un imens stres. În astfel de cazuri, copilul manifestă stimă de sine și încredere de sine scăzute, devine pretențios, dorește o atenție exagerată din partea anturajului.

Anxietatea de separare poate fi un răspuns la:

- experințele traumatizante
- tipul de temperament al copilului (sensibilitate, toleranță scăzută la frustrări)

- comportamentul hiperprotectiv al părinților
- greșelile de educație (incongruență și inconsecvență mesajelor din partea părinților, lipsă încurajării autonomiei și independenței copilului).

După Mitrofan I. și Buzducea D. reacția la separare se distinge prin următoarele câteva faze:

1. **Faza de șoc:** presupune o reacție de negare a realității. Este o stare tampon, o protecție naturală folosită de psihic pentru a face față șocului. Copiii pot nega realitatea și ajung să se bucure de amintirile pe care le au, să privească pozele de familie, fiind capabili de orice compromis pentru a-și vedea părintele sau, cel puțin, pentru a-i auzi vocea la telefon.

2. **Faza de suferință și de dezorganizare:** este perioada în care se resimte impactul pierderii relației cu cel drag și așteptat. Durerea este intensă și caracterizată prin: suferință emoțională acută, depresie, gânduri suicidale, tulburări de somn, anxietate, sentiment de abandon, vinovăție, furie, afectarea imaginii de sine și a procesului de decizie.

3. **Faza de reorganizare:** reprezintă trecerea de la o stare de mâhnire intensă la cea de tristețe moderată.

4. **Faza de acceptare:** este etapa în care copiii acceptă situația și realitatea, încercând să-și gestioneze propria viață, cu mici susțineri. (Mitrofan, I. et. Buzducea D., 2003).

Pierderea este una dintre cele mai dificile probleme cu care se confruntă copilul. Ea înseamnă: pierderea părintelui cu care nu mai locuiește, pierderea unei tradiții familiale și a ritmului vieții familiale, pierderi la nivel emoțional și fizic.

În cele mai dese cazuri separarea și divorțul părinților nu sunt acceptate de către copii, deoarece ei continuă să sperie la reîntregirea familiei, la refacerea cuplului parental și la restabilirea echilibrului familial, chiar dacă cei doi părinți s-au recăsătorit. În același timp, divorțul poate fi uneori acceptat și, în mod special, înțeles de tinerii adolescenți.

Copilul trebuie să știe că el nu este responsabil pentru separarea părinților și că n-a pierdut dragostea părintelui absent. Dacă însă copilul se simte respins, el de asemenea poate reacționa prin respingerea părintelui care l-a rănit. Mai ales dacă este încurajat în aceasta de către părintele care a rămas cu el. Totodată, copilul poate folosi respingerea ca pe un mijloc de a-și rezolva problemele personale. Însă asistentul social trebuie să fie în contact cu ambii părinți, și nu numai cu unul din ei, pentru a-l ajuta pe copil să se adapteze cât mai reușit la situația creată.

Pierderea contactului dintre copil și unul din părinți adesea înrăutățește contactele și cu alte rude, spre exemplu – cu bunicii, unchii, care nu rareori sunt figuri foarte importante în viața unui copil. Dereglarea relațiilor cu aceste persoane provoacă ambelor părți suferințe adânci.

Copiii între 6 și 9 ani au probabilitatea mai mare de a forma o alianță protectoare cu părintele pe care ei îl percep ca fiind mai vulnerabil și mai suferind. Ei sunt în stare să sacrifice propriile nevoi în scopul de a-l ajuta cât mai mult pe acest părinte.

Unii copii își asumă vina despărțirii părinților, alții îi învinovățesc pe părinți: pe tata care pleacă, pe mama care l-a făcut să-și părăsească familia.

Pentru copiii din familia în care există diferite forme de violență, divorțul reprezintă o eliberare. De multe ori din exterior este văzută despărțirea ca o eliberare dar în sufletul copiilor rămâne ca o amărăciune pentru tot restul vieții.

Trebuie să concluzionăm o dată în plus că funcționarea familială, mai mult decât structura familială, este cea responsabilă de adaptarea copilului. Reorganizarea drastică a familiei în caz de divorț poate să producă efecte semnificative pe termen scurt, dar calitatea îngrijirii parentale este

cea care are cele mai hotărâtoare și îndelungi consecințe. Acest fapt explică de exemplu de ce copiii expuși la conflict parental au o probabilitate mai mare de a deveni delincvenți decât ceilalți copii, chiar dacă părinții nu divorțează, în timp ce copiii care asistă la separarea părinților și divorț, însă fără conflicte, nu sunt expuși unui risc mai mare (Fergusson, Horwood & Lynskey, 1992)

3. Rolul asistentului social în procesul divorțului

Asistentul social este specialistul care, în situația divorțului cuplului cu copii, trebuie să evalueze situația socio-familială în interesul superior al copilului. Alături de psiholog, acesta realizează raportul de anchetă psiho-socială necesar în instanța de judecată, iar după pronunțarea divorțului, în cazul în care părinții nu respectă programul de vizită, asistentul social, la cererea părintelui nerezident poate monitoriza programul de vizită și oferi consiliere părinților .

Întrebând asistenții sociali în ce constă rolul acestora în procesul de separare al părinților, implicarea lor constă în evaluarea, consilierea și informarea familiei cu privire la aspectele legislative, cu privire la opțiunile pe care aceștia le au în acest proces și oferirea părinților informații necesare pentru parcurgerea procesului într-o manieră cât mai ușoară și mai puțin traumatizantă pentru copil. Asistentul social lucrează în echipă multidisciplinară, astfel încât copii cu părinții aflați în divorț, sunt susținuți emoțional de către psiholog.

Concluzii

Atunci când vorbim de divorț în cazul cuplurilor cu copii, întotdeauna vom avea în vedere în practica asistențială efectele divorțului asupra copiilor și intervenția specialiștilor cu precădere în interesul superior al copilului, pentru diminuare efectelor divorțului și integrarea socio-educatională optimă a acestora.

Bibliografie:

- Bennett-Goleman T. (2002). Alchimia emoțională, București: Curtea verde
- Bowlby J. (1969). Attachment and loss, N.Y.: Basic books
- Ciupercă C. (2000). Cuplul modern-între emancipare și disoluție, Editura Tipoalex
- Filipinescu I.P. (2000). Tratat de Dreptul Familiei, Editura All Beck
- Irimescu G. (2004). Asistență socială a familiei și copilului, Iași: Editura Universității „Al.I.Cuza”
- Mihăilescu I. (2003). Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz, Iași: Editura Polirom
- Mihăilescu I. (1999). Familia în societățile europene, București: Editura Universității din București
- Mitrofan I., Ciupercă C. (1999). Psihologia și terapia cupului, Editura Sper
- Mitrofan, I., Buzducea, D. (2003). Experiența pierderii și a durerii la copil Iași: Editura Polirom
- Voinea M. (1996). Psihosociologia familiei, București: Editura Universității